
Manfred Kossok

**De revolutie had de juiste verliezers,
zal ze nu ook de juiste winnaars hebben?
Overwegingen vanuit een historisch standpunt**

Revolutie betekent geschiedenis in versneld tempo. De normale tijd versnelt volgens meetkundige formules. In dagen, weken of maanden vallen beslissingen, die het lot van generaties zullen bepalen. Voor sommigen zijn revoluties beslissende momenten voor de mensheid: een aanvang van het nieuwe. Voor anderen belichamen ze het noodlot, of de dwaalweg van de geschiedenis. Beide overtuigingen hebben iets van de waarheid, want waar anders dan in een revolutie werken vernietiging en vernieuwing van het maatschappelijk leven zo nauw samen? Bij een val van de goden verloopt het ook nooit zonder beeldenstorm, die terecht en onterecht slachtoffers maakt. Alleen al uit een «er-tegen-zijn» groeit de vermeende legitimatie afstand te mogen nemen van zijn verleden. De revolutie is dus geen moment voor historici. Er wordt van hen verwacht dat ze de zaken op afstand bekijken, om door te geven aan de nakomers.

Hoewel de kroniekschrijvers in de pen klimmen, en de politici nieuwe waarheden prediken, zal het toch nog een tijdje duren vooraleer de geschiedenis van onze tegenwoordige revolutie zal geschreven kunnen worden, want zij is in en rondom ons gebeurd en nog geen verleden, waarover men rustig kan filosoferen. Begrippen als legitimatie- of identiteitscrisis klinken goed, maar zijn ontoereikend om te duiden wat er gebeurd is. Hoe moet men zich trouwens oriënteren als op de achtergrond van de tegenwoordige omwenteling niet ook de geschiedenis ondervraagd werd. Niemand kan de schaduw van zijn eigen geschiedenis verkopen zoals wijlen Peter Schlemihl¹. Het gaat daarbij niet over het veel geciteerde «leren van de geschiedenis», waarmee de politici zo graag hun doen en laten omhullen. Wie kent niet die onzalige «historische» ontmoetingen en beslissingen, waarvan de meeste reeds na een paar dagen uit het alledaags bewustzijn verdwenen zijn? Hoeveel versbeschreven bladzijden van het «boek der geschiedenis» worden naar het oud papier verwezen, nog vooraleer de inkt gedroogd is? En hoeveel van die bladzijden werden door de linkerzijde geschreven? De gave van de mensen om te vergeten, behoedt hen ervoor door dergelijke «geschiedenis» verpletterd te worden. Elke vorm van macht, zowel de

autoritaire als de democratische (tot uiterst links) houdt ervan zich te omringen met een waas van geschiedenis. En sinds de oudheid ontbreekt het niet aan volgelingen van Clio², die zich aan een dergelijke opgave overgeven met intellectueel masochisme. Clio behoort tot de meest weerlozen van alle muzen. Dit alles spreekt niet tegen de geschiedenis. Zij is gewoon niet gevrijwaard van misbruiken, zoals trouwens geen enkel ander domein van het menselijk handelen. Dit beamen moet gemakkelijker zijn voor alternatieve denkers dan voor conservatieven. In elk geval wordt aan de historicus die zich aan de macht overgeeft, in tegenstelling tot de geneesheer, niet het recht op schoonheidsfoutjes toegestaan. Zo moet het ook zijn, want als de wereldgeschiedenis het wereldgericht is³, dan moet de historicus dit tribunaal erkennen, zelfs al brengt hij de mensheid niet aan de rand van de totale vernietiging door het maken van zo iets als de atoombom, of -om in de bescheidenere dimensie van de DDR te blijven- door het 15 miljardenplan voor een megachip, dat een gehele volkseconomie dreigt te ruïneren.

Deze revolutie van ons is terecht gekomen in de spiraal van het materiële geweld. Wat naar aanleiding van de feestelijkheden voor de 200ste verjaardag van de Franse revolutie leek op onze eigen voorgeschiedenis en op een veelkleurig mediaspektakel, bepaalt nu onze realiteit. Laat ons de analogie niet te ver doordrijven, want dan ontbreekt enkel nog de guillotine. Hoewel de galg reeds klaar staat in de demonstraties. Niettegenstaande (of dankzij) het indrukwekkende succes van de conservatieven bij de verkiezingen van maart, met klaarblijkelijk duidelijke machtsverhoudingen als gevolg, is het vertreksein voor de jacht op links toch niet gegeven, eerder integendeel. De centrale vraag, dat de revolutie de juiste verliezers heeft, maar of ze ook de juiste overwinnaars zal hebben, is geen specifiek DDR-probleem. Het is namelijk het fundamenteel probleem van alle revoluties van de moderne tijden in de hele wereldgeschiedenis, inclusief de socialistische revoluties van de 20ste eeuw.

In de oktober- en novemberrevolutie vloeiden zeer verscheidene ervaringen samen om een nieuwe kwaliteit te vormen, die niet te schematiseren is in een traditioneel weten over de revolutie. De wezenlijke bron van de revolutie lag in de perestrojka. Deze had echter een beslissende constructiefout: ze stelde zich voor het verstarde en verworpen socialisme te kunnen vernieuwen door een van bovenaf geleide revolutie. Ondertussen slaan de ervaringen van Polen, Hongarije, DDR, Tsjechoslovakije en Roemenië op de Sovjet-Unie terug. De revolutie lijkt ondeelbaar te zijn. De onmogelijkheid van een inwendige hervorming van het toenmalig reëel bestaand socialisme door één of andere vorm van links regenereren wordt precies in die landen bewezen, waar het proces

ingeleid werd door de staatspartijen. In Hongarije zijn de huidige socialisten in de minderheid; in de Sovjet-Unie wordt de partij platgewalst. De eisen van de democratie, mensenrechten, vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid, zoals gesteld in de DDR in oktober en november, zijn dezelfde eisen die de erfenis van 1789 en 1848 belasten. Het willen invoeren van die postulaten in een vernieuwd socialisme en in een eigen DDR-identiteit, waardoor in die dagen de basisdemocratiebeweging in gang gezet werd, gaat terug op beginselen van 1871, 1917/18 en 1945/49. Democratisch-burgerlijke en socialistische revolutie-elementen lijken geen twee elkaar uitsluitende grootheden te zijn (in de zin van een absurde tegenstelling van «formele» en «reële» democratie), doch organisch verbonden componenten van een uniforme en universele vrijheidsaanspraak, eigen aan de gehele moderne wereldgeschiedenis.

Precies zo en niet anders begrepen ook de jonge Marx en Engels de verhouding tussen «politieke» en «menselijke emancipatie». Het behoort tot de tragedie van het verworpen reëel bestaand socialisme dat het niet aansloot bij dat algemeen menselijk democratie- en waardesysteem zoals gegrond in de grote civiele revoluties. Dit waardesysteem werd niet in een Hegeliaanse zin opgenomen en bewaard, om er een nieuwe historisch-sociale dimensie in het belang van de meerderheid aan te geven. Deze verloochening van de democratisch-humanistische continuïteit van de geschiedenis werd een wezenskenmerk van het stalinisme. De eis zoals gesteld in de debatten over het Godesbergerprogramma van de SPD «*socialisme enkel bij inachtneming van democratisch handelen*» (G. Schwan) treft de zaak in de kern, in die mate natuurlijk dat men van het democratisch handelen de inhoud niet vergeet.

De ervaringen van de 19de en 20ste eeuw bewijzen dat men de geschiedenis niet zomaar kan overslaan. Het is zeker geen toeval dat de landen van het verworpen socialisme geen succesrijk «jaar 1789» kenden. De mensen werden er «kameraden» zonder eerst «burgers» geweest te zijn. Ook die landen die het zonder civiele ervaring enkel tot bourgeois brachten, hadden en hebben hun problemen met de democratie. Lenins hoop de burgerlijke revolutie «terloops» mede onder controle te krijgen, bleef een schim. In 1923 heeft hij dit, gezien zijn diepste zorgen voor een verwording van de revolutie, openlijk bekend: «*Voor de start zou een echt burgerlijke cultuur moeten volstaan*». Onder het trefwoord «democratie» moet niet enkel de Russische geschiedenis kritisch belicht worden, zoals sommige vertegenwoordigers van de nieuwe totalitarismetheorieën menen. In de achtertuin van het kapita-

lisme behoort de democratie nog steeds tot een met uitsterven bedreigde soort.

De Duitse geschiedenis is in essentiële trekken een geschiedenis van mislukte, onvoltooide, geëtrooide en verworpen revoluties. Alexander Abusch duidde dit aan als «de dwaalweg van een natie». Tot zelfmedelijden en bespiegelingen over een «Duitse misère» bestaat niettemin geen reden, want dit noodlot delen de Duitsers met veel andere volkeren. Waar nu het specifiek Duitse lot aan moet worden gemeten, is de manier waarop met de geschiedenis wordt omgegaan, want historisch handelen berust steeds op een aanspraak, uit het weten van het verleden een stuk toekomst uit het heden te halen. Wie beweert, terwijl de toekomst Europa heet, dat hij trots is Duitser te zijn, moet daarbij bekennen dat tot die trots Buchenwald, Auschwitz en Theresienstadt behoren. Een selectief nationaal bewustzijn is het duidelijkste teken van een moeilijke omgang met de geschiedenis. De Duitser kwam langs Pruisische weg, via een revolutie van bovenaf, tot de burgerlijke maatschappij. Ook hij werd bourgeois zonder ooit burger, staatsburger in de zin van de Franse revolutie, geweest te zijn. Pas met de romantiek liep de door Kant, Hegel, Fichte en de Jonghegelianen belichaamde continuïteit van de rede onherstelbare schade op. Het daarmee verbonden deficit van de democratie polariseerde het Duits nationaal karakter: onderdaan of Übermensch. De Weimarer Republiek verloor haar politiek centrum, en door een compromis te sluiten met de oude macht werd haar democratie uitgehold. De waarschuwendende kreten zoals van Carl von Ossietzky werden niet gehoord. Cassandra in Duitsland, toen zoals nu⁵.

Na 1945 mondde de onbekwaamheid tot het zich bevrijden van het fascisme uit in een splitsing van de natie: de democratie op een presenteerblaadje in het westen, de geëtrooide revolutie in het oosten.

De beslissing voor een antifascistisch-democratisch alternatief en de daaruit gegroeide optie voor het socialisme was tegenover de Duitse geschiedenis sinds 1914 en 1933 zeker geen willekeur. Tegenwoordig wil de CDU van de BRD niet meer herinnerd worden aan het Ahlenerprogramma, dat een radicale breuk verkondigde met het grootkapitaal. Op verschillende wijze hebben de beide Duitslanden hun eigen moeilijkheden om lessen te trekken uit de Duitse geschiedenis.

Pas sedert februari 1990 is de DDR een tijdelijke staat. Het afscheid op termijn is begonnen. Tegelijk heeft de ommekeer binnen de omwenteling het karakter van de oorspronkelijke verandering totaal gewijzigd. Het machts- en hegemonievacuüm dat resulteerde uit de oktober- en novemberrevolutie, is begonnen zich rechts van het centrum in te vullen. De basisdemocratie was sterk genoeg om de oude macht te doen vallen.

Ze slaagde er echter niet in - om interne en externe redenen - een eigen macht met democratische dimensie te vestigen. Met het mislukken van het reëel bestaand socialisme werden ook de verschillende aanheffen voor een socialistische vernieuwing -of bescheidener geformuleerd: herbezinning- in de maalstroom van de crisis weggereten. Einde van de heldhaftige illusie van de oktoberdagen als zou dit een revolutie in en voor het socialisme geweest zijn. Bepalend daarentegen werd de tendens tot nationale restauratie. Net zoals Thermidor. Volgt er nu ook een 18de brumaire bij artikel 23°? Een nieuw democratiebegrip wint veld: de democratie eindigt waar het socialisme begint. In de plaats van dialoog komen confrontatie en uitsluiting. De toon wordt aangegeven door polarisering, en niet langer door consensus. De vrijheid van de andersdenkenden en het zich bekennen tot een denkrichting behoren tot het verleden. Het enig bestendige van de revolutie blijkt haar verandering in neerwaartse beweging, wellicht anders dan in 1789. Tegen de golf van nationale emotie heeft het zachte geweld van het denken (van links tot liberaal) geen kans. De stemmingswijziging van de maandagbetogingen heeft dat bewezen.

Nochtans vertoont de alles overheersende nationale euforie in een zekere mate barsten, namelijk wanneer de vraag opgeworpen wordt naar de prijs van de eenheid. Wanneer het gaat over de gevolgen van de als tegenmodel aangeprezen markteconomie -binnen de DDR nog steeds gedefinieerd als «sociaal» en «ecologisch», aan Westduitse zijde ondubbelzinnig «vrij»- worden de antwoorden zeer verward en vaag. Een koninkrijk voor een idee! Op datgene dat op 18 maart beloofd werd ligt reeds een laagje vergetelheid. Verkiezingstijden zijn nu eenmaal tijden van voorspellen, niet van nadenken. De intellectuelen en kunstenaars van de omwenteling beginnen ruzie te krijgen met het volk. Berusting heerst en nieuwe utopieën dreigen opgesloten te worden in ivoren torens. Moeten de ontgoochelde intellectuelen een ander volk zoeken of moeten ze de realiteit als uitdaging tot zelfkritiek opvatten, de eigen grenzen niet uit het oog verliezend? De DDR-identiteit die als een kaartenhuisje ineens stortte en waar de meerderheid zich nu van ontdoet, is een vals bewustzijn, dat bovendien helemaal opging in een consumptiegericht prijsgeven van zichzelf. Emotiegeladen heilsverwachtingen winnen veld. De kloof tussen het zuiden en het noorden tijdens de verkiezingen, «geest» tegen «volk», de conservatieve meerderheid van arbeiders en generatieconflicten bewijzen alle dat het gemakkelijker is de juiste ordening te eisen, dan ze uit te voeren.

Dus toch: afscheid van het socialisme? De bewering dat het socialisme dood is of de verkiezingsleuze «vrijheid in plaats van socialisme» -beide geenszins nieuw of origineel- lijken zulks te suggereren. Het

succes blijft geenszins uit, maar met een nadenken over de toekomst zal ongetwijfeld ook een nadenken over het socialisme beginnen. Het zou noodlottig kunnen zijn voor nieuw links deze nieuwe start te hullen in de leugen dat het socialisme eigenlijk niet is mislukt, want dat het reëel bestaand socialisme geen echt socialisme was. «Reëel» en «echt» socialisme zijn misschien te onderscheiden grootheden voor een intellectueel, maar het is betwifelbaar of ze dat ook zijn voor een gefrustreerde volksmassa. Terwijl de oude demagogen mislukten, haalden de nieuwe de oogst op in de schuur. Het is in elk geval zo dat niettegenstaande de crisis en de ondergang van het socialisme in Oost- en Zuid-Europa, de socialisten en sociaaldemocratische partijen van West-Europa geen reden zien om afscheid te nemen van het socialisme. Ze voelen zich integendeel gesterkt in hun eis naar democratisch socialisme en zien het westers maatschappijmodel geenszins als «einde» en *non plus ultra* van de menselijke geschiedenis, zoals het credo van nieuw rechts luidt. De mogelijkheid om Marx en Lenin van hun epigonen te ontdoen is zeer groot. Het begrip socialisme dekt verscheidene realiteiten: de oeroude idee van het socialisme als uitdrukking van een protest tegen sociaal onrecht en een eis naar menselijke waardigheid; het socialisme als politieke beweging om die eis kracht bij te zetten; de revolutie van het socialisme met als doel de weg vrij te maken voor een maatschappij gedragen door de meerderheid van de arbeiders en tenslotte het socialisme als politiek en economisch-sociaal systeem.

In tegenstelling tot het kapitalisme en de burgerlijke democratie die op eeuwen teruggaan, is het socialisme als maatschappelijk systeem totnogtoe niet die eerste funderingsperiode ontgroeid (en dus ook niet de historisch abnormale voorwaarden). Het «ontwikkeld socialisme» is een fictie gebleven, hoewel met deze aanspraak globaal-nationale, politieke en sociale verworvenheden verbonden blijven en ook voor de geschiedenis blijven bestaan.

Indien het reëel bestaand socialisme door de kapitalistische landen als uitdaging en als alternatief gezien werd, dan is dat omdat het, ongeacht de barbaarse verwordingen, voor de mensen in de schaduw van het gouden kalf toch een hoop belichaamde. Zou het werkelijk zo zijn «dat de utopie het vernietigende is» (G. Kunert) of toch een «catastrofe» (Vargas Llosa)? De zaken zo bekijken betekent de menselijke geschiedenis pas tot de renaissance laten teruggaan. Het afscheid van de utopie is een postulaat van de postmodernen, waarbij het dan maar de vraag blijft welke anti-utopie aan de grondslag ligt van het opzeggen van de utopie. Nu is geschiedenis onvoorstelbaar zonder voortdurende strijd of wanneer de spanning tussen idee en werkelijkheid geminimaliseerd wordt (zonder niettemin deze helemaal weg te werken, want dan

zou de geschiedenis pas echt «ten einde» zijn). Laat ons in de 20ste eeuw blijven: niet het kapitalisme, doch het socialisme heeft in 1917 en na 1945 de wereldkaart opnieuw getekend, en ook voor vele volkeren de weg naar de onafhankelijkheid voorbereid. De verklaring van de UNO betreffende de dekolonisering van de Derde Wereld was niet het werk van een burgerlijk kabinet. Met de onbewaamheid van de democratische opening van de nieuwe orde werd tegelijk duidelijk dat de inwendige economische tegenstelling onoplosbaar was. De door het kapitalisme overgenomen productiekrachten werden enkel beheerd en kwalitatief uitgebreid, of zoals in de Sovjetunie en in de socialistisch georiënteerde ontwikkelingslanden eerst opgebouwd, zonder echter op een nieuw niveau getild te worden. Sociale eisen en economische mogelijkheden dreven van elkaar weg; democratisch geleide crises en regelmechanismen ontbraken. Het onnatuurlijke van het socialisme lag niet in het bestaan van crises, doch in de poging deze administratief en regressief onder controle te krijgen. Het zich terugvinden van de linkerzijde zal op beslissende wijze afhangen van de mogelijkheid niet enkel een crisistheorie van het kapitalisme te kunnen hanteren, maar een eigen consequente crisistheorie van het socialisme te ontwikkelen.

De burgerlijke maatschappij nam de uitdaging van het socialisme op dubbele wijze aan. Er was de fascistische reactie of de reactie van de autoritaire dictaturen tegen het gevaar van een socialistische revolutie. En tegelijk ontwikkelden zich tegenalternatieven van hervormende regulering, aanpassing, dynamisering, waarvoor in de Verenigde Staten de *New Deal* onder regering van F.D.Roosevelt een klassiek voorbeeld bood, de grondslag trouwens voor alle varianten van het later democratisch kapitalisme. «*Stamokap*»⁷ was niet enkel hyperconcentratie van kapitaal, maar tevens strategisch gekozen potentieel aan hervorming, regulering en vernieuwing. Terwijl het kapitalisme, in tegenstelling tot de verwachtingen van Lenin, zijn karakter van open maatschappij terugwon, kwam het reëel bestaand socialisme in een open crisis terecht, door het onvermogen de wetenschappelijk-technische revolutie van de jaren '70 en '80 te beheersen.

De begrippen totnogtoe gehanteerd om het systeem te begrijpen, namelijk commandosocialisme of stalinisme, beschrijven de symptomen, zonder de diepere oorzaken voor de geschiedenis bloot te leggen. Dit geldt ook voor het begrip van vroeg socialisme, dat veronderstelt dat de zaak «op zichzelf» goed was, maar enkel té vroeg kwam. De Parijse Commune in een tweede uitgave, maar tegen een ongelijk hoge prijs? De analoog gedachte vroegburgerlijke revoluties van de 16de eeuw waren misschien wel onrijp en daardoor omkeerbaar, en door het feodaal systeem opnieuw «opgevangen», maar zeker geen verworpen

revoluties. In elk geval behoorden het Noorditaliaanse en Noordduitse vroegkapitalisme van de tijd van Tiziano en Dürer tot de bloeiperiode van de Europese renaissancecultuur. Oppervlakkige analogieën in de wereldgeschiedenis zoeken, brengt ons geen stap verder; ze vervolliedigen hoogstens het vocabularium van politici die over de fundamentele kwesties volstrekt niets te vertellen hebben.

De oktober- en novemberrevolutie bevestigt dat revoluties niet enkel een maatschappij-ordening door een andere kan worden vervangen (informatie-revoluties), maar dat er ook revoluties kunnen bestaan binnen eenzelfde maatschappijordening (infra-informatie-revoluties), wanneer de opkomende tegenstellingen geen andere oplossing mogelijk maken. Dit laatste was het geval bij de onopgeloste crisismomenten van 1953, 1956, 1961 en 1968, en nu nog meer ten aanzien van het bestaanrisico van de socialistische totaalperspectieven: noodlot van wie te laat komt (M. Gorbatsjov)? Om andere redenen sprak de Engelse historicus R.R. Trover-Roper over de «verloren momenten van de geschiedenis». Zoals bekend stelde het jaar 1968 zowel de burgerlijke als de socialistische maatschappij op een vergelijkbare wijze voor een existentiële uitdaging. Het reëel bestaand socialisme heeft de kans tot een «geleid» hervormend zelfgenereren laten liggen. Revoluties maken open kansen naar de toekomst toe. Of en hoe ze gebruikt worden, of er restauratie of contrarevolutie uit voortkomt, dat is een andere zaak. Niemand heeft een abonnement op de vooruitgang.

Onvooringenomen waarnemers aan Westduitse zijde weten zeer goed dat in hun eigen geestelijk-culturele, economische en politiek-sociale bijdrage, in een gefederaliseerd Duitsland, er een identiteitsbewuste DDR-bijdrage moet zijn, wil men een *Anschluss*-situatie à la Oostenrijk 1938 verhinderen. Vandaar de open instemming van de conservatieven aan beide zijden van de grens tegenover een vernieuwd identiteitsbewustzijn dat gevoed wordt aan de basis, en bepaald wordt door zijn sociale radikaal-democratische componenten, wat staat voor de politieke linkerzijde. De externe uitdaging slaat naar binnen. Zelfs in de wijze waarop de DDR nu «genegeerd» wordt, toont zich een grotendeels verdrongen identiteit. In elk geval staat de klok reeds op vijf na twaalf. Terwijl de antisocialistische krachten, ondanks alle woordenruzie tijdens de verkiezingen, klaar zijn voor coalities en consensus, staat de linkerzijde zich de luxe toe van een steeds toenemende atomisering -zoals meestal gebeurt in de geschiedenis. Elke politiek die enkel op de eenheid van de negatie bouwt, zal pas dan haar openbaringsseed kunnen afleggen, wanneer ze rekenschap moet geven over de prijs van haar verwezenlijking.

Zoals elke revolutie in de geschiedenis heeft de DDR-revolutie haar typisch eigen moeilijkheden. Twee soorten moeilijkheden vallen op: de

moelijkheden met de waarheid en de moeilijkheden met de zelfbepaling naar binnen toe en naar buiten toe.

Walter Janka heeft de moeilijkheden met de waarheid spreekwoordelijk gemaakt, maar de belangstelling voor hem en zijn gelijken (voorbeeld: W. Harich) is snel geslonken, wanneer duidelijk werd dat zijn afrekening met het onrecht hem niet tot een afvallige maakte. Rudolf Bahro zit met zijn «alternatieven», zoals een moedige recensent opmerkte, reeds opnieuw «tussen twee stoelen». Christa Wolf, Stefan Heym en Christoph Hein worden vreemden in eigen land, terwijl ze hun namen gaven om dit land te redden. «*Wat ik op tijd opmerkte, is dat de euforie van het begin weg is, en dat de intellectuelen ertoe neigen vlug op te geven*» (Günter Grass). Zijn de intellectuelen werkelijk zoveel «wijzer» dan het «volk»? De demonstranten van het eerste uur hebben de straat en de politiek overgelaten aan diegenen die op de treeplank van de revolutietram meereden (welke revolutie is gevrijwaard van een dergelijk fenomeen?). «*Het meelopers-volk koos een meelopers-partij*» (B. Henrichs, *Die Zeit*, nr. 13/1990). Ging het enkel over een façade-opsmuk van de bevoogdende staat?

Een verdringingsmechanisme dat de Duitsers reeds vaak kenmerkte, zet opnieuw in: in 1918 was het de keizer, in 1945 Hitler, nu zijn het Stalin en de groep rond Honecker. Zo eenvoudig is dat. Wie zegt daar dat er moeilijkheden waren met de beheersing van de geschiedenis? Zelfs het geschiedenisbeeld wordt voor de zoveelste keer bijgeschreven en gecorrigeerd, in plaats dat men open debatten gaat voeren. Zich proberen vrij te spreken van de geschiedenis door standbeelden omver te halen of teksten te vernietigen, is iets wat de farao's reeds deden. Nieuwe waarheidsmonopolies stellen onverdraagzaam en militant hun eisen. Bekeerlingen worden profeten; de tijd wordt gekenmerkt door politici die veranderen van Saulus in Paulus⁸.

Weet iedereen echt zo precies wie HET VOLK is? De spanning tussen idee en werkelijkheid groeit. Er heerste een lange stille consensus (ondertussen met succes in praktijk gebracht) tussen bepaalde oude en nieuwe partijen, met als doel de basisbeweging van de directe democratie waaraan de echte revolutie te danken is, buiten het parlement te houden. Dit doel wordt volledig bereikt. De denkers en strijders van de omwenteling worden nu gezien als «kleine erfenamen van de revolutie»: een verschrikkelijk realistische beeldspraak in een Westduitse krant. De ontgoochelden cultiveren reeds een martelaarsrol, die ook door rechts getolerereerd kan worden: «*Macht van de onmacht...Ik denk dat er kleine burgersinitiatieven zullen zijn, rond concrete problemen*» (B. Bohley). Ook dat is geen nieuwe ervaring van de geschiedenis: de sansculotten van Parijs hebben 1793/94 precies hetzelfde doorge-

maakt. Eén van de door Rousseau in zijn *Contrat Social* gegrondveste basiseisen van de burgerlijke democratie is nog steeds niet vervuld. Aan deze eis een zin en een perspectief geven kan niet anders dan de inhoud zijn van een vernieuwd socialistisch alternatief. Het is trouwens vaak zo dat de ogenschijnlijk mislukte ideeën de definitieve stap vormen van het nog-niet-mogelijke naar het reeds-mogelijke.

De revolutie haalt haar eigen protagonisten snel in. Wie herinnert zich vandaag nog het gezegde, wanneer het morgen reeds gisteren was? Latere historici die moeten nadenken over de verhouding tussen de omwenteling en de mogelijkheid daartoe, zullen zeker ook uitwerken hoe vroegere partijen van het democratisch blok hun in november opgegeven «bekentenis tot het socialisme» inruilden voor een «radikale afgelasting». Men spreekt over een vredelievende en geweldloze revolutie. Geweld betekent echter niet alleen dat het -zoals in Roemenië- tot dodelijke slachtoffers moet komen. Er bestaat ook nog het informele «zachte» geweld: vijandigheid tegen intellectuelen, cultuurafbraak, provincialisme, onverdraagzaamheid, het prijsgeven van gevoel voor solidariteit, buitensluiten van andersdenkenden, vreemdelingenhaat. Tegenover de ontgoocheling, verbittering en tegelijk overstegen hoopswaarnemingen, gevoed door politici die altijd maar willen profileren (zoals een Bismarck in pocketformaat) staat de bittere vrucht van de geschiedenis van de typisch Duitse tolerantie, of het typisch Duitse tekort en hun ingebakken neiging tot betweterij. Wie durft in elke toekomst geweld uit te sluiten tegenover de onoverzienbare sociale gevolgen van deze vereniging van ongelijke broeders?

Het thema zelfbepaling. De belofte dat de soevereine beslissingen van de DDR en haar bevolking gerespecteerd zouden worden, is verbroken. Er is duidelijke taal gesproken: «verandering door inmenging», «onvoorwaardelijke capitulatie», «Anschluss», «overname». Dankzij het Oostduits filiaal zal de Westduitse verkiezingsstrijd de goedkoopste politieke investering in de DDR worden. Zelfs de «ronde tafel», die toch tot op heden het enig legitieme orgaan was, werd op haar nummer gezet, toen haar voorstellen aan de andere kant niet in goede aarde vielen. Het Spook van Bonn: DDR-democratie voor de deur. Geen paniek echter, want links in het westelijk deel van de Duitse natie moet haar woorden nog terugvinden, terwijl de conservatieven handelen en de sociaaldemocratie haar «positie nog aan het bepalen is». Nu maakt de geschiedenis voor beide delen van Duitsland de rekening op van het feit dat links de nationale vraag steeds verloochend heeft en zich daardoor nu totaal gemarginaliseerd ziet. Ook dat is geen typisch Duitse ziekte. Voor Gorbatsjov dreigt de prijs veel hoger te worden. Het is gemakkelijker verlicht te filosoferen als wereldburger - het eeuwige schoolmeesterach-

tige van de intellectuelen - dan daadwerkelijk iets te doen tegen het nationaal traditionalisme.

Geen enkel vurig gezongen Deutschlandlied kan doen vergeten dat het Duits probleem geen nationaal, doch een prioritair Europees en wereldpolitiek probleem is. Dankzij de Eerste Wereldoorlog, het fascisme en de Tweede Wereldoorlog hebben de Duitsers hun lot tot een Europees en universeel lot gemaakt. Nu betekent dit dat de vereniging van Duitsland geïntegreerd moet worden in het verenigingsproces van Europa. Inderdaad, maar de realiteit waarop men afstevent, is een andere: van het Europees huis bestaat enkel het begrip, de DM bepaalt de feiten. Terwijl de nationale projectmakerij uitslaat en het centrum reusachtig groeit, treedt de Europese integratie naar voren. Wat blijft er in werkelijkheid over van de Franse versie van een federaal Europa? Kan de nieuwe Gulliver geketend worden? De formule $4 + 2$ is voor de oplossing van het Duits probleem ontoereikend. Duitslands bureu weigeren, en met reden, voor voldongen feiten geplaatst te worden. Wanneer de heren Baker, Wörner en Stoltenberg de kat vroegtijdig uit de zak halen en de Nato zich buigt over de Oder-Neissegrens, dan stellen zij ook de rang van wereldmacht van de Sovjet-Unie in vraag, of het offer dat deze hebben gebracht tijdens de Tweede Wereldoorlog. Zal de wereldgeschiedenis nu nogmaals gecorrigeerd worden door een Duits voorteken?

Het problemenpakket is groot genoeg om te luisteren naar wat de linkerkant en het politiek realisme te vertellen hebben. Indien het in verband met de nationale vraag niet meer gaat over het of, doch over het hoe en het wanneer, dan moet daarover tevens een kritisch denken en handelen beginnen: met een programma en niet enkel als verbale «controversen» (A. Lochner). Maar gezien het feit dat het Duits probleem uiteindelijk een Europees probleem is, moeten de alternatieven gedragen worden door een brede beweging van *Eurolinks*. Voor de tegenwoordige crisis van de beschaving - helse atoombewapening, milieucrisis, Derde Wereld, het niet kunnen inschatten van de wetenschappelijk-technische revolutie - is er een dubbele verantwoordelijkheid: die van het reëel bestaand socialisme én die van het reëel bestaand kapitalisme. Beide systemen hebben de mensen in een situatie gebracht waardoor ze geen kant meer uit kunnen, wat nog net niet het einde betekent. Alternatieven moeten zich in de eerste plaats buigen over het overgeleverde bi- of tripolair systeemdenken. De mogelijkheid van de mensen tot vernieuwing van hun bestaan komt voort uit de noodzakelijkheid om het bestaande kritisch en innovatief in vraag te stellen. Niet het «einde» van de geschiedenis is bepalend, doch het nieuwe begin. Dit is de taak van een links alternatief.

Noten van de vertaler

¹Kossok verwijst hier naar Adalbert von Chamisso, *Peter Schlemihls wunderbare Geschichte*.

²Clio is de muze der geschiedenis en van het epos, voorgesteld met een rol papier.

³"*Die Weltgeschichte is das Weltgericht*" is de laatste regel van het voorlaatste couplet van Schillers *Resignation*.

⁴In de tekst wordt nu eens «bürger» en «bourgeois» gebruikt, om resp. het emancipatorische of het verwordene aan te duiden. In een andere context schrijft Kossok «citoyen» als hij het positief duidt, en «bürger» negatief. Doorgaans heb ik vertaald door «burger», en uit de context moet dan blijken of dit positief of negatief geduid wordt.

⁵Cassandra werd door Apollo met de gave der voorspelling bedeed, maar omdat zij zijn liefde niet beantwoordde maakte hij dat niemand aan haar sombere voorspellingen geloof hechtte.

⁶Thermidor is de 11de maand van de Franse republikeinse kalender; Brumaire is de 2de maand volgens diezelfde kalender. Met de staatsgreep van Thermidor wordt bedoeld de val van Robespierre op 9 Thermidor van het jaar II (27/7/1794). Dit wordt tevens beschouwd als het eindpunt van de revolutie. De 18de Brumaire (van het jaar VIII, dwz 9/11/1799) was de dag waarop Napoleon Bonaparte het Directoire deed vallen en als eerste consul het bewind in handen nam. De definitieve stabilisatie (lees einde) van de revolutie. Art. 23 van de grondwet van de BRD regelt de aansluiting van de *länder* van de DDR, waardoor deze automatisch onder de grondwet van de BRD komen te staan. Zonder voorafgaandelijke onderhandelingen of nieuwe grondwetgevende vergadering (wat wel het geval was met art. 146).

⁷Stamokap betekent Staatsmonopolie-kapitalisme.

⁸Paulus (in het Hebreeuws Saulus) was aanvankelijk een hevig vervolger van de Christelijke gemeente in Jeruzalem. Later komt hij echter tot bekering, wordt gedoopt en gaat prediken dat Christus de zoon Gods is.